

razlaže tradiciju akvilejskog pjevanja koje se na hrvatskom povijesnom prostoru zadržalo u latinskoj i glagoljaškoj varijanti sve do šezdesetih godina prošlog stoljeća. Također, objašnjava i uzroke krize dijela repertoara prema akvilejskim obrascima te kao takve navodi izdanja liturgijskih knjiga s gregorijanskim napjevima iz dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća, ograničenost tumačenja reformi s Drugog vatikanskog sabora te Drugi svjetski rat, koji je utjecao na iseljavanje brojnih zajednica i gašenje mnogih bratovština. Di Paoli Paulovich naposljetku apelira na važnost očuvanja i istraživanja baštine akvilejskog pjevanja u Hrvatskoj. Posljednji prilog u zborniku za istraživače jest iznimno korisno izlaganje sa znanstvenog skupa, „Spisi Fausta Vrančića u Državnom arhivu u Zadru (fond „Obitelj Draganić-Vrančić““ Dubravke Kolić i Danka Zelića. Autori su u kraćim crtama razložili povijest obiteljskog arhiva Draganić-Vrančić, fokusirajući se na dokumente koji su 1948. godine prilikom djelovanja Komiteta za naučne ustanove, sveučilište i visoke škole Narodne Republike Hrvatske zabunom završili u Državnom arhivu u Zadru. Uz to, autori navode kako su ti vrijedni dokumenti, nastali između 1484. i 1921. sve do 2013. godine bili u zaboravu. Na kraju prilažu i cjelovit „Popis spisa iz ostavštine Fausta Vrančića u Državnom arhivu u Zadru“ (HR-DAZD-352, fond „Obitelj Draganić-Vrančić“) te upozoravaju na iznimnu važnost tih dokumenata koji su, kako su dosadašnja istraživanja pokazala, bacili novo svjetlo na ostavštinu Fausta Vrančića.

Da je ovaj zbornik bio objavljen s nešto drugačijim, jednoličnijim konceptom, zasigurno ne bi bilo mnogo zamjerki organizatorima skupa i urednicima. Naime, povod organizacije znanstvenog skupa odgovara upravo učestalom isticanju primarno izumiteljske baštine Fausta Vrančića. Međutim, spomenuti skup i njegov pisani produkt dokaz su kako umreženost institucija i istraživača iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Italije može rezultirati iznimno kvalitetnim i interdisciplinarnim priložima koji kilometrima izlaze iz ustaljenih istraživačkih okvira. Zasigurno je to pozitivna suradnja dostojna da postane model budućim istraživanjima.

Tihana Kušter

Politički i diplomatski odnosi između Dubrovnika i Rima u 16. i 17. stoljeću

Nikša Varezić, Dosta je reći u Rimu da bi se reklo čitavom svijetu. Dubrovačka Republika i Sveta Stolica tijekom 16. i 17. stoljeća, Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2018, 392 str.

Knjiga Nikše Varezića *Dosta je reći u Rimu da bi se reklo čitavom svijetu. Dubrovačka Republika i Sveta Stolica tijekom 16. i 17. stoljeća* nastavak je autorova rada i revizijsko rješenje njegove doktorske disertacije pod naslovom *Dubrovačka Republika i Sveta Stolica od velikog potresa 1667. do konca Morejskog rata 1699. godine*, obranjene 2015. godine.

Knjiga je plod višegodišnjeg istraživanja tijekom kojeg je autor prošao kroz najrelevantnije i najbogatije arhive s dokumentima vezanima uz tematiku odnosa Dubrovačke Republike i Svete Stolice u 16. i 17. stoljeću. Temelj knjige, dakle, čine izvori pohranjeni u arhivima i knjižnicama u Rimu i Dubrovniku. Takva baza relevantne arhivske građe omogućila je autoru mnogostruko sagledavanje događaja o kojima svjedoči. Svrha je njegova istraživanja prikaz političkih i diplomatskih odnosa između Dubrovnika i Rima u 16. i 17. stoljeću. Taj odnos vezan je uz promjenjiv geopolitički kontekst koji se očituje u odnosima Rima i Dubrovnika s Venecijom, ali i sa Španjolskom, Francuskom, Osmanskim Carstvom, Habsburškom Monarhijom te raznim talijanskim gradovima i kraljevstvima. Tako se na temelju spomenute arhivske građe i relevantne literature, uz opisivanje izrazito dinamičnih i često zamršenih diplomatskih odnosa između Rima i Dubrovnika, nastoji identificirati njihove smjernice i uvjetovanost.

Knjiga je podijeljena na sedam glavnih poglavlja, omeđenih uvodom i zaključkom. Od ostalih elemenata, uz literaturu i izvore, na kraju su kazalo imena i sažetak na engleskom jeziku. Tekst je popraćen slikovnim priložima te primjerenim znanstvenim aparatom. Spomenute bilješke upotpunjuju sadržaj navodeći čitatelja na relevantnu literaturu te u mnogim slučajevima donose citate iz arhivskih isprava pisanih na talijanskom i latinskom jeziku.

U prvom poglavlju „Dubrovačka Republika u 16. i 17. stoljeću“ (str. 15-24) autor nas uvodi u svijet ranonovovjekovne Dubrovačke Republike, opisujući važnost njezina geopolitičkog položaja, navodeći promjene u njegovu karakteru tijekom 17. stoljeća. Na razmeđu Istoka i Zapada, islama i kršćanstva, Osmanskog Carstva i ostatka Europe, Republika je imala poseban položaj u diplomatskom i političkom životu ranonovovjekovnog Mediterana. Često se zanemaruje i uzima „zdravo za gotovo“ nevjerojatna uspješnost Dubrovnika da u situaciji miješanja interesnih sfera, na geografski rubnom i nemirnom području, balansira među dvjema stranama s tolikim uspjehom, ne samo opstajući već se i prometnuvši u bitno trgovačko, političko, ali i vjersko središte. Naglašava se i razlika između perioda 16. stoljeća, kada je Dubrovačka Republika uživala neutralan položaj koji je stekla vještim manevriranjem između dvaju „sukobljenih svjetova“, i 17. stoljeća, kada će promijenjeni regionalni geopolitički karakter i razne krize natjerati Dubrovčane na korištenje svih raspoloživih znanja i oružja za očuvanje svojeg statusa.

Drugo poglavlje, pod naslovom „Uloga i važnost Dubrovnika unutar globalnih interesa Rimske kurije“ (str. 25-42), opisuje važnost dubrovačkoga geopolitičkog položaja za Svetu Stolicu. Smješten između kršćanskog Zapada i islamiziranog Istoka, Dubrovnik je imao jedinstvenu stratešku važnost. Dubrovačka Republika znat će iskoristiti svoj položaj u svrhu razvoja trgovine i sa Zapadom i s Istokom, osiguravajući, pa i poboljšavajući svoj politički i privredni status. Takvom su politikom Dubrovčani postali ozbiljna prijetnja mletačkim pozicijama nad sredozemnom trgovinom. U tom sukobu upravo će Sveta Stolica biti ta koja će stati na stranu Dubrovačke Republike. Glavni je razlog taj što je dubrovačka autonomija bila od iznimne važnosti za očuvanje katoličkog kulta na Balkanu. Tendenciozno naglašavanje te zasluge bilo je glavno dubrovačko oružje u dobivanju pažnje i naklonosti Svete Stolice. Prema takvom se argumentu Dubrovnik nije profilirao samo kao „predziđe kršćanstva“, nego ujedno i kao jedina spona koja je dopuštala preživljavanje katoličkih podanika i svećenika unutar samog Osmanskog Carstva. Iako nije manjkalo osuda Dubrovčana zbog njihova trgovanja s „nevjericima“, takve su aktivnosti vješto pravdali upravo ovim „višim ciljem“. Naime, unutar svojih trgovačkih kolonija Dubrovčani su imali dopuštenje uzdržavati svećenike.

Treće poglavlje, „Republika Sv. Vlaha i *Res publica christiana* tijekom 16. stoljeća: Dubrovnik tijekom prve i druge Svete lige“ (str. 43-94), opisuje dinamiku formiranja dviju Svetih liga u 16. stoljeću. Autor produbljuje kontekst odnosa Dubrovačke Republike i Svete Stolice u novim geopolitičkim promjenama. Dubrovnik upornim diplomatskim aktivnostima uspijeva otkloniti osude Mletačke Republike i zadržati neutralan položaj tijekom nastanka prve i druge Svete lige. Razlog tim uspjesima bila je i naklonjenost tada glavne sile na zapadu, Španjolske. Republika Sv. Vlaha i dalje je pokazivala važnost na tadašnjoj mediteranskoj sceni, održavajući neutralnost tijekom kršćansko-osmanskih sukoba koji su iziskivali najveće napore kako u diplomatsko-političkom smislu, tako i u svakodnevnom životu samih Dubrovčana, koji su tada strepili ponajviše od mletačkih zapovjednika i njihovih samoinicijativnih pljački.

U sljedećem poglavlju, „Diplomatska komunikacija Dubrovačke Republike i Rimske kurije tijekom ranonovovjekovlja“ (str. 95-152), autor nas uvodi u svijet svakodnevnih diplomatskih aktivnosti između Svete Stolice i Dubrovačke Republike. Na temelju izvora pomno analizira diplomatski život papinskog Rima. Opisuje ceremonijal papinskog dvora koji je u 16. stoljeću i dalje bio važan zbog povezanosti duhovne i svjetovne vlasti, što će doživjeti obrat u 17. stoljeću. Diplomatski diskurs između dubrovačkog Senata i Svete Stolice obilježio je dubrovačku vanjsku politiku tog doba. Rimu su se najčešće obraćali u rješavanju različitih kriza. Stalni dubrovački diplomatski predstavnici u svetom Gradu redovito su dobivali pisma od dubrovačkog Senata namijenjena daljnjem prosljeđivanju. Ta su pisma često bila popraćena „didaskalijama“ zbog osiguranja što uspješnijeg nastupa na rimskoj diplomatskoj pozornici. Važnost prisutnosti stalnog diplomatskog predstavnika u Rimu u vrijeme 16. i naročito 17. stoljeća bila je nemjerljiva zbog stjecanja uvida u najvažnije diplomatske inicijative ondašnjega mediteranskog svijeta. S tim u vezi autor posebno ističe Stjepana Gradića, izuzetno sposobnog diplomata. Svojim je djelovanjem uvelike zadužio Dubrovčane, neumorno usmjeravajući napore k rješavanju dubrovačkih problema, pokušavajući za njihovo učinkovito rješavanje senzibilizirati više instancije rimske hijerarhije. Dubrovačka Republika nastojala je da probitak Dubrovnik bude jedan od glavnih motiva djelovanja Petra Beneše i Stjepana Gradića na papinskom dvoru.

Poglavlje „Kardinal Francesco Barberini – zaštitnik Dubrovačke Republike“ (str. 153-170) opisuje odnos Dubrovačke Republike s njezinim kardinalom zaštitnikom. Nepotizam koji se razvija na papinskom dvoru u prvoj polovici 17. stoljeća omogućio je koncentraciju moći unutar uskog kruga papinih najbližih suradnika te će tako i Francesco Barberini obnašati dužnost kardinala. Bio je papinom desnom rukom u rješavanju unutarnjih crkvenih i vanjskopolitičkih pitanja. Uz Stjepana Gradića, profilirao se kao najveći zagovornik dubrovačkih interesa, osoba kojoj su Dubrovčani usmjeravali svoje nade. Do smrti je vjerno služio kao istinski zaštitnik Dubrovačke Republike u burnom 17. stoljeću, kada se geopolitička situacija, zamršena raznim sukobima, mijenjala na regionalnoj razini. Pred kraj života jednakom se živošću zalagao za senzibiliziranje Svete Stolice za potrebe Dubrovnik nakon katastrofalnog potresa, osobno pomažući ljudstvom ili materijalnim sredstvima.

U šestom poglavlju, „Dubrovačko 'predziđe kršćanstva'“ (str. 171-196), autor nas upućuje na važnost tog naslova koji su Dubrovčani najčešće pripisivali Republici unutar diplomatske korespondencije, pridajući joj važnost u kontekstu čitavog kršćanskog svijeta. Autor u ovom poglavlju nanovo naglašava vještinu Dubrovačke Republike i njezinih diplomata u korištenju retorikom kojom su postizali vlastite ciljeve, bilo u službi opravdanja odnosa s Osmanskim Carstvom ili molbe za pomoći.

Posljednjim poglavljem, „Između mogućnosti i htijenja: papinstvo i Dubrovnik od sredine 17. stoljeća“ (str. 197-340), autor posebno analizira periode velikih kriza: razdoblje Kandijskog i Morejskog rata te velikog dubrovačkog potresa. Razvoj geopolitičke situacije u 17. stoljeću doveo je do pada važnosti Svete Stolice na političkoj sceni, no ona je i dalje bila glavni oslonac Dubrovačkoj Republici. Takva promjena okolnosti razlogom je da papa nije mogao sazvati novu kršćansku vojnu koaliciju za vrijeme Kandijskog rata. Taj će sukob naposljetku biti regionalnog karaktera, što će ići na štetu Dubrovačke Republike – zbog smanjenja papina utjecaja trebala se koristiti svim diplomatskim znanjem i upornošću u očuvanju neutralnog položaja. Nemogućnost konkretne papinske novčane pomoći pokazuje ozbiljnost situacije u kojoj se Rim tada našao zajedno s Dubrovačkom Republikom. Bila je, naime, primorana izvlačiti sredstva iz kapitala akumuliranog u prijašnjim razdobljima. Stoga će za potrebe obnove Republike nakon velikog potresa biti iskorištena zaklada Mihe Pracata, koji joj je nakon smrti ostavio nezanemarivu količinu novca. Tom će prilikom izaći na vidjelo odanost i briga Stjepana Gradića i Francesca Barberinija koji su i u najtežim trenucima spašavali Dubrovnik od mletačkog oportunizma.

Tijekom zadnjega velikog protuosmanskog rata u 17. stoljeću Rim će uspjeti ponovno okupiti kršćanski vojni savez. Papinska diplomacija ulagala je velike napore u formiranje tog saveza. Posebno važnu ulogu imao je papinski nuncij u Beču koji je diplomatskim vještinama, u partnerstvu s Rimom, krčio put pristupanja Habsburške Monarhije i Venecije kršćanskom savezu. Nakon uspješne obrane Beča 1683. godine nastao je novi savez. Dubrovački položaj u svjetlu tog sukoba bio je izrazito ugrožen zbližavanjem Svete Stolice i Mletačke Republike. Autor primjećuje kako se velik zaokret u rimsko-dubrovačkim odnosima dogodio za papinstva Inocenta XI. Više nije bio naklonjen neutralnosti Dubrovnika, niti je voljno pripomogao novčanim i materijalnim sredstvima. Razlog je tomu nova percepcija stanja u kojem se Osmansko Carstvo smatralo ranjivijim nego ikad prije. Materijalno pomaganje neutralnom Dubrovniku u isplati godišnjeg harača smatralo se neizravnim pomaganjem Osmanskome Carstvu. Autor ističe kako je takva geopolitička situacija bila izrazito nepogodna za Dubrovačku Republiku, koja je privremeno izgubila naklonost Svete Stolice kakvu je nekad imala. Zbog toga je postala podložna mletačkim pretenzijama, ali i novoj regionalnoj sili – Habsburgovcima. Trebali su iznova iskazati spretnost i upornost na diplomatskoj razini. Uzimajući u obzir novonastalu situaciju, radi zaštite od mletačkih posezanja, prihvatili su protektorat Habsburgovaca. Kraj 17. stoljeća obilježio je još jedan uspjeh dubrovačke diplomacije, a ujedno i prestanak intenzivnijih diplomatskih odnosa sa Svetom Stolicom, čiji je utjecaj na međunarodnom planu u drastičnome padu.

Može se reći kako je knjiga Nikše Varezića *Dosta je reći u Rimu da bi se reklo čitavom svijetu. Dubrovačka Republika i Sveta Stolica tijekom 16. i 17. stoljeća* kvalitetan i iscrpan prikaz dinamičnog odnosa između Dubrovačke Republike i Svete Stolice u 16. i 17. stoljeću. Analizom izvora i literature autor je oblikovao koherentnu cjelinu i s lakoćom predstavio argumentirane zaključke. U knjizi se naglašava dubrovačka diplomatska sposobnost vidljiva do detalja u prikazanoj arhivskoj građi. Iscrpno tumačeći diplomatske odnose tog doba, autor omogućuje čitatelju da osjeti duh onog vremena, gradeći živu povijesnu sliku diplomatskih događanja u rimskim i dubrovačkim kancelarijama. Djelo zasigurno oplemenjuje historiografiju ranonovovjekovnog Dubrovnika i Sredozemlja te je vrijedno štivo znanstvenicima i široj publici.

Luka Marković

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

51

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2019.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 51, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Vesna Vlahović Štetić

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršni urednik / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina, Sv. Ivan Zelina

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*